

Teisės pozityvizmo krizė

S ryšys su adv. J. Žagrakalio paskaita¹

Pranas Sirnas

1. Kas yra pozityvinė teisė?

Pozityvinė teisė juk yra valstybėje veikiančioji teisė. Jos tiesioginis objektas yra veikiančioji valstybės teisė, o netiesioginis — racionalinė teisė ir teisingumo idėja. Pagal tą savo netiesioginį objektą pozityvinė teisė, kaip sykis, galima suvesti „teisės pozityvizmo“ sąvoką. Aš manau, kad nėra pozityvinės teisės (pagal savo tiesioginį objektą) krizė, bet greičiau reiškiasi teisės pozityvizmo krizė.

2. Teisės pozityvizmo esmė.

- Vyriausias teisės šaltinis ir jos titulas yra valstybės valdžia;
- Teisė paremta tik jėga;
- Nėra absoliutaus teisės titulo.

Pats prelegentas pripažįsta, kad valdantieji dalyvauja teisės kūrimo vyksme ir turi ją prerogatyvą prieš kitus. Iš tikro: mes turime pripažinti, kad svarbiausias faktorius pozityvinės teisės kūrime yra valstybės valdžia. Teisines normas, kaip tvarkančias žmonių santykius, šiaip ar taip, kuria tik valstybė, nes tik tam tikra nustatyta tvarka išleistos normos ar velkančios teisės apdraudžiamos normos (paprotiai veikia tiek, kiek statymai jiems leidžia veikti) teveikia. Teisė ir teisingumo idėja negalima vadinti pozityvine prasme teisės normomis. „Valdantieji tik atrenka tas idėjas ir deda jas teisės normų formai. Jie nekuria ir negali kurti teisės normų patys iš savęs, neatsižirdami socialiniams junginiams, ypač stipresniems junginiams tikslus, bet ir neima jų visais eilėmis“, sako prof. Römeris. Iš to ir kyla valstybės valdžios veiksmo svarba teisės kūrime.

Duguit'as, Petrażyckis ir kili socialinės teisės kilmės ir pobūdžio teoretikai — modernieji pozityvistai aukštesniausiu teisės titulu ir vyriausiu teisės šaltiniu laiko žmonių moniją ir tarpusavyuose jų santykiuose esančias

¹ Ž. 285 psl.

² Valstybė, I t. 251.

socialin s teis s normas. J kristalizavimas teisin mis normomis priklaus o nuo socialini jungini paj gumo ir to vaidmens, kur jie vaidina socialiniame gyvenime s ryšyje su kitais socialiniais junginiais, ir nuo tos takos, kuri jie turi valstyb s valdžiai. — Ta iau niekas iš teis s pozityvizmo šalinink nepripaž sta aukštesn s teis s, negu žmoni teis .

Grynos j gos ir smurto šalininkai (sofistai, Spinoza, Machiavellis ir kt.) teigia, kad valstyb s valdžia n ra saistoma joki kitoki norm , kaip tik savo išleist satym , paremt j ga. T tez savinasi tik anarchistai. Pozityvistai — valstyb s šalininkai j atmeta ir sako, kad jei valdan i j sakymai netur t jokio kito pagrindo, kaip j g , tai gana sudaryti didesn j g , nugal ti faktiškuosius valdovus ir paimti iš j valdži .

Naujesnieji pozityvistai, kaip Jheringas ir kiti, pripaž sta j gos veiksn valdžioje ir teis s k rime, bet j jau riša su socialine valstyb s tikrove. Toliau šiandien rasistinis, fašistinis ir bolševistinis pozityvizmas v l linksta grynos j gos ir smurto tez .

Taigi atskiros pozityvist šakos aukš iausiu teis s šaltiniu pripaž sta arba ne vienlyp socialin teis (Petražyckis), arba tuo šaltiniu laiko žmoni bei socialini jungini normas, sitikinimus ir norus (Duguitas); teis je mato tik vienokios ar kitokios j gos veiksn (Machiavellis, Spinoza), bet n vienas pozityvistas nepripaž sta aukštesni norm , negu tas, kurias kuria žmoni savitarpiai santykiai, socialin s kovos ir žmogaus protas (racionalistai). ia prelegentas tur jo pla iau nurodyti esant ir aukštesnes už žmoni teis — dievišk j teis , j veikiant socialin žmoni teis , o per pastar j ir pozityvin teis ; nurodyti buvimas aukš iausio teis s titulo — pasaulio K r jo.

3. Pozityvist teisingumo s voka.

Amžina yra ne pozityvin teis , bet teisingumo id ja, kuri teis s normos stengiasi atitikti ir pasiekti. Bendros pozityvin s teis s, kaip norm komplekso, tinkan io visoms tautoms ir visiems laikams, n ra ir negali b ti. Ta iau pozityvistams ir:

a) Teisingumas yra reliatyvus dalykas, priklaus s nuo pozityvin s teis s ir faktinio j g santykiavimo.

b) Vado valia yra teis . Ši paži ra yra mažiausiai pavojinga, nes t ra tik laikin , istorin kategorija, kuri praeina lygiai greitai, kaip ir at jusi. Tai savotiškas absoliutizmo Uranijos atbudimas, kuris pa i pozityvist daugumos yra neigiamas: nes jei valdovo valia b t teis , tai jam mirus išnykt jo valia ir drauge visa teis .

c) Daug pavojingesnis yra nacionalist — pozityvist teigimas, kad „teisingumo“ s vok reikia visai pakeisti „tikslingumo“ s voka. „Teiskite ne teisingai, bet tikslingai“ — ex cathedra pareišk vienas jaunesni j m s

universiteto d stytoj . Bolševikai sak : teiskite pagal revoliucin s mon ! — Aišku, tada teis s normos ir statymai darosi neberekalingi; teisin s santvarkos laim jimai paneigiami.

4. Teis s norm priverstinumo klausimas.

Kalbant apie pozityvin teis , šiaip ar taip, bendras ir negin ijamas principas yra teis s priverstinumas, paremtas fizine, moraline, psichine ar kitokia j ga, nes ta teis s norm žym , kuri yra ryškiausioji, bet, kaip sykis, ne vienintel , j išskiria iš kit norm visumos.—Tiesa, teis s normos yra skirstomos tris r šis. Pamin ti prelegento pavyzdžiai lie ia lex imperfecta (teis s normos be sankcij , kuri yra gana daug).

Deklaratyviniai konstitucijos nuostatai, taip mano kai kurie juristai, yra statymas valdantiesiems. Jie irgi turi savo priverstinum , einant iš visuomen s reagavimo — tai moralinis priverstinumas, kur pats prelegentas pripaž sta. Visiškai yra tiesa, kad ne tik teis s normos turi moralin priverstinum , bet ir papro iai, ir doros normos, ir konstitucijos deklaratyvai, kuri nevykdymas gali duoti ir fizin s prievartos skaudži padarini . Bet juk tas dar nepasako, kad pozityvin s teis s normos neturi to priverstinumo. Doros norm veikimas irgi yra imperatyvinis, ta iau j imperatyvai yra subjektyv s, o teis s norm imperatyvai yra objektyv s. ia iš pagrind skiriasi teis s normos nuo kit norm .

Nurodymas draugij ir kitoki socialini jungini (ne valstybini) normas, kaip teis s normas, mano manymu, yra klaidingas. J turima ir kuriama teis yra tik socialin teis , o ne pozityvin valstyb s teis . Toki jungini teis yra privaloma tik t jungin sudaran i nari atžvilgiu, ir tai tik tiek, kiek leidžia bendroji pozityvin valstyb s teis . Tod l socialiame gyvenime tarp socialini jungini eina aštri kova d l savo tiksl padarymo valstybiniais tikslais bei savo id j d jimo teis s normas, kad tuo b du jas padaryt privalomas ir visiems kitiems. Tos socialin s kovos — kovos tiesiogiai už valdži , o netiesiogiai už teis — visai neb t , jei pozityvin s teis s normos neb t visiems privalomos — netur t priverstinumo³.

5. Pozityvin s teis s sankcij ir j kriz s praktikos gyvenime klausimas.

Kaip min jau, ne visos teis s normos turi savo sankcij , ta iau kiekviena j turi savo veikimo garantij , kurios apdraudžia j veikim ir suteikia joms imperatyvin pob d . Teis s garantijos yra tie vairiausi veiksniai, kurie vienokiu ar kitokiu b du ver ia žmones klausyti bei elgtis pagal teis s normas. Sankcijos yra tik viena r šis teis s garantij . Aišku, kad

³ Prof.- M. Römeris, Valstyb , I t. 292—306 p.

absoliu ios teis s garantijos, kuri šalint bet kok galimum pasipriešinti teisei, n ra, nes, kaip teisingai pastebi ir pats prelegentas, kiekvienas valstyb s statymas gali b ti sulaužytas. Ta iau tas dar nerodo, kad tame jau reiškiasi pozityvin s teis s kriz , nes nesudraustoji neteis neatima iš žeis-tosios teis s normos jos teisinio bei imperatyvinio pob džio. Garantuota teis s norma paliks tokia ir tada, kai jos peržengimas nebus sudraustas sankcijomis⁴.

Kad teis nepaj gia sumažinti nusikaltim skai iaus ar vis j nu-bausti, yra tiesa; ta iau tai priklauso ne vien nuo teis s, bet ir nuo visos eil s kit visuomenini ir individualini faktori . Teis siekia, ieško nauj form , kaip pašalinti nusikaltimus iš žmoni tarpo, bet jei ji to negali pil-nai pasiekti, tai dar nereiskia, kad ji pergyvena kriz ir kad be sankcij b t galima apsieiti. Ir pozityvistai pripaž sta, kad joks statymas, jokia teis s norma, negali absoliu iai pasiekti žmogaus psichinio pasaulio, kuris yra tam tikra prasme autonomingas. Be to, pati žmogaus prigimtis turi gero ir blogo prad . Tod l nusikalsti žmogui reliatyvia prasme imant yra prigimta. Teis gali organizuoti veiksmi ir j pagalba veikti žmoni psichik , bet absoliu iai ji jos negali pasiekti ir pavergti.

Mirties baum s praktikavimas ar reikalingumas kovoje su nusikalti-mais n ra pažymys teis s sankcij silpnumo, kiek politini aistr veikimo padarinys. Paži r kime atskir valstybi nubaust j mirti statistik , ir sitikinsime, kad ten absoliutin daugum sudaro politiniai, o ne krimina-liniai nusikalt liai. Kovoje su kriminalistais valstyb s dažniausiai tenkinasi kal jimais.

6. Nurodytieji civilin s teis s negalavimai,

man atrodo, nepakankamai tikinami. Teismas stengiasi pad ti silp-najai pusei ir rodymus pateikiant ir nuo teismo bei bylos mokes i atleis-damas. Jei n ra statymo konkre iam atvejui, teis jas gi negali d l to at-sisakyti spr sti byl , nes jis už tai b t baudžiamas, kaip atsisak s teikti teisingum . Ta iau tie, man rodosi, daugiau tariamieji civilin s teis s ne-paj gumai pažymi ne tiek pozityvin s teis s kriz , kiek dar nepakankam jos ištobul jim , netobul jos prisiderinim prie gyvenimo santyki . Kri-z gi suponuoja pasiekim atitinkamos aukštumos ar gerov s atitinkamoje srityje ir paskui puolim nuo tos aukštumos žemyn.

7. Išvada.

Jei vis pozityvin teis pavadinšime žmoni teise, o dievišk j teis , paremi Dievo statymais, kurie amžiais nekinta ir visiems yra bendri, lai-

⁴ Ten pat, 303 p.

kysime pirmajai aukštesne teise, atseit, jei pozityvin s žmogiškosios teis s titulu laikysime Dievo teis , — tai tur sime sutikti, kad tik antroji yra amžina ir nekintama ir bendra visiems amžiams ir tautoms. Bet apie veikian- i pozityvin teis to negalime pasakyti: ji nuolat kint , ji kiekvienai tautai yra skirtinga, ir tai yra visai suprantama, nes žmoni santykiai kinta.

Vieno mes, katalikai, gal tume ir tur tume siekti, kad pozityvin teis nesišalint dieviškosios teis s arba bent jai neprieštaraut . Pozityvin teis s reikia pajungti amžin j Dievo nustatyt j princip tarnybai, kad jie pozityvinei teisei b t aukš iausioji teis bei titulas. Iš viso reik t kalb ti ne apie pozityvin s teis s kriz , kuri tikrai gali iššaukti nacionalistin , fašistin ir bolševistin santvarka, ne neigti pozityvin teis , bet teikti jai kitok charakter ir stengtis j pajungti teisingumo ir doros idjoms, gimtosioms žmogaus teis ms, kad ji apsaugot žmogaus, kaip asmens ir kaip pilie io, b tin sias laisves.